

5. Shyrokoriadiuk L. A. Sotsialno-psykholohichniy fenomen lykhsoliv'ia yak oznaka sub'iektnoi deformatsii / L. A. Shyrokoriadiuk // Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. – 2011. – Vyp. 27. – S. 215-224.

Відомості про автора

Шиделко Анна Володимирівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Shydelko, Anna V., PhD (Candidate of Sociological Sciences), associate professor, Department of General Psychology, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine

E-mail: Shydelko@i.ua

УДК: 159.923

Ятчук М.С.

ПРОБЛЕМА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Ятчук М.С. Проблема девіантної поведінки у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. У статті розглядається проблема девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань. Розкрито специфіку професійної діяльності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України та її роль у виникненні девіантної поведінки у них. Виділено основні форми проявів девіантної поведінки, що зустрічаються у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. Виявлено причини, чинники девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань. Запропоновано види та форми виховної та психологічної роботи для попередження девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань, а також напрями психологічної профілактики девіантної поведінки.

Ключові слова: девіантна поведінка, чинники девіантної поведінки, психопрофілактика, напрями психопрофілактики.

Ятчук М.С. Проблема девиантного поведения у работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. В статье рассматривается проблема девиантного поведения у работников органов и учреждений исполнения наказаний. Раскрыта специфика профессиональной деятельности работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и ее роль в возникновении девиантного поведения у них.

Выделены основные формы проявлений девиантного поведения, что встречаются у работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. Выявлены причины, факторы девиантного поведения у работников органов и учреждений исполнения наказаний. Предложено виды и формы воспитательной и психологической работы для предупреждения девиантного поведения у работников органов и учреждений исполнения наказаний, а также направления психологической профилактики девиантного поведения.

Ключевые слова: девиантное поведение, факторы девиантного поведения, психопрофилактика, направления психопрофилактики.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На даний час актуальним питанням у суспільстві є проблема девіантної поведінки (суїцидальна поведінка, адиктивна поведінка, делінквентна поведінка та ін.) серед підлітків, юнацтва, молоді тощо. Здійснюється пошук шляхів та ефективних засобів профілактики та попередження девіантної поведінки, чинників та умов ефективного проведення цих заходів. Проте на особливу увагу заслуговує питання девіантної поведінки серед працівників Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, які покликані виконувати кримінальні покарання, неухильно дотримуватись нормативно-правових актів, законності, бути дисциплінованими, вихованими, взірцем для інших працівників, громадян. Цікавлять питання причин, чинників, форм прояву девіантної поведінки у працівників органів, установ виконання покарань, а також види профілактики та попередження девіацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній психології окремі аспекти причин, чинників, критеріїв девіантної поведінки у працівників органів внутрішніх справ, міліції, її профілактики розглядали у своїх наукових працях І.Г. Козак, Ю.В. Меркулова, О.М. Цільмак та інші. Але питання девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань залишаються без належної уваги, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета статті – дослідити особливості девіантної поведінки у працівників ДКВС України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність працівників органів та установ виконання покарань пов'язана із взаємодією з засудженими, тобто з особами, які відбувають кримінальне покарання. Її особливості позначаються на працівниках ДКВС України й, нерідко, призводять до емоційного вигорання, професійної деформації, девіантної поведінки тощо.

В установ виконання покарань відбувають покарання засуджені чоловіки та жінки. Працівники повинні враховувати особливості чоловіків і жінок, їх поведінки в умовах відбування покарань. Нерідко в установах виконання покарань

відбувають покарання особи, які мають соматичні, психосоматичні захворювання тощо. Ці засуджені характеризуються певними змінами психічної діяльності.

Працівники виховних колоній здійснюють виконання кримінального покарання стосовно неповнолітніх засуджених (чоловічої та жіночої статі). Останні характеризуються незрілістю особистості, агресивністю поведінки, акцентуаціями характеру, емоційною нестійкістю, негативною спрямованістю особистості тощо.

Також особливої уваги заслуговують особи, які перебувають на обліках в органах пробації. Саме відповідальне ставлення працівників органів пробації до виконання своїх обов'язків буде сприяти процесам виправлення та ресоціалізації засуджених.

Відомо випадки коли працівники ДКВС України у процесі виконання посадових обов'язків вчиняють злочини, здійснюють суїцид тощо, що є проявами девіантної поведінки.

Цілком погоджуємось з думкою Ю.В. Меркулової та І.Г. Козак про те, що особливого значення набуває девіантна поведінка, коли її суб'єктом є працівник правоохоронних органів, який має владні повноваження й повинен бути зразком у дотриманні моральних та правових норм [3].

Працівники органів та установ виконання покарань повинні усвідомити відповідальність, що покладається на них, неухильно дотримуватись етики та службової поведінки працівника ДКВС України, нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів та установ виконання покарань.

Вивчаючи причини девіантної поведінки у працівників міліції Ю.В. Меркулова, І.Г. Козак [3] зазначають, що на працівників органів внутрішніх справ діють загальні причини девіантної поведінки, що характерні для всього суспільства, й ті, що зумовлені особливостями праці в органах внутрішніх справ (низька заробітна плата, відсутність соціального захисту, ненормований робочий день, велика кількість завдань, значна відповідальність, наявність владних повноважень тощо). На нашу думку, ці ж причини є причинами девіантної поведінки й у працівників ДКВС України.

О.М. Цільмак у статті «Психологічна компетентність як фактор запобігання девіантності працівників кримінальної міліції» виділяє психологічну і аутопсихологічну некомпетентність як чинник, що сприяє девіантній поведінці працівників правоохоронних органів [8, с. 425].

Аналіз наукових праць [1; 2; 3; 6; 7; 8] дає змогу виділити чинники, що сприяють девіантній поведінці працівників ДКВС України тобто девіантогени: акцентуації характеру, психоемоційна нестійкість, емоційне вигорання, професійна деформація, негативний соціально-психологічний клімат у колективі, недостатній контроль з боку керівництва, психологічна некомпетентність тощо.

У Положенні про організацію виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України [5] серед

основних завдань виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом виділено профілактику та попередження надзвичайних подій і правопорушень за участю персоналу, організацію психологічного супроводу персоналу.

Для профілактики та попередження девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань доцільно під час занять з службової підготовки прочитати курс лекцій. Пропонований перелік тем курсу лекцій: «Дисципліна як запорука успіху працівника ДКВС України», «Мій ідеал працівника ДКВС України», «Повага до Закону», «Моральні якості працівника ДКВС України», «Відповідальність працівника ДКВС України за власні дії та поведінку», «Кодекс етики та службової поведінки працівника ДКВС України», «Я проти корупції», «Психологічна культура працівника органів та установ виконання покарань», «Спілкування працівника ДКВС України у процесі виконання професійної діяльності», «Злочин і кара», «Профілактика правопорушень вчинених за участю працівників органів та установ виконання покарань», «Боротьба зі злочинність в органах та установах виконання покарань», «Психологічна компетентність працівника органів та установ виконання покарань», «Здоровий спосіб життя», «Здоров'язберігаючі технології».

Вивчення наукових праць [4] дає підстави вважати, що важливе місце у психологічній профілактиці девіантної поведінки серед працівників органів та установ виконання покарань належить тренінговій роботі. Саме перспективним напрямом психопрофілактики девіантної поведінки у працівників ДКВС України є психологічний тренінг.

Участь працівників органів та установ виконання покарань у роботі тренінгової групи надасть можливість отримати досвід профілактики суїцидальної, злочинної, адиктивної поведінки, збереження й зміцнення власного психічного та фізичного здоров'я тощо.

У тренінг профілактики девіантної поведінки у працівників ДКВС України доцільно включити такі напрями:

- досягнення внутрішньої гармонії;
- досягнення цілісності особистості;
- активізація творчого потенціалу особистості.

На нашу думку, одним з перспективних напрямів профілактики девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань є актуалізація творчого потенціалу особистості. Як відомо, креативність допомагає працівникам ДКВС України у вирішенні складних завдань професійної діяльності.

Таким чином, у процесі тренінгу профілактики девіантної поведінки у працівників ДКВС України забезпечується:

- досягнення внутрішньої гармонії, а наслідком цього є відсутність внутрішньоособистісних конфліктів і бажання їх компенсувати девіантною поведінкою;

- досягнення цілісності особистості, а наслідком цього є прагнення розвитку професіоналізму і майстерності, а не компенсація невдач девіантною поведінкою;
- активізація творчого потенціалу особистості і як наслідок відбувається удосконалення професійної компетентності, у тому числі й психологічної компетентності.

Отже, спочатку працівник ДКВС України досягає внутрішньої гармонії й виникає бажання розвитку професіоналізму і майстерності, а це вже є чинником, що спонукає до удосконалення професійної компетентності, у тому числі й психологічної.

Також потрібно уникати формалізму під час проведення індивідуально-виховної роботи з працівниками органів та установ виконання покарань. Так, начальник структурного підрозділу повинен щомісяця як мінімум один раз поспілкуватись з працівником, з'ясувати проблеми, чим він занепокоєний тощо, а не просто зробити запис у журналі індивідуально-виховної роботи. Для цього керівник структурного підрозділу повинен володіти умінням спілкуватись (слухати іншого, розуміти іншого), знаннями візуальної психодіагностики (знати мову жестів, міміки, пози тощо), бути спостережливим (помічати незначні зміни у поведінці підлеглих), емпатійним (уміти співчувати та співпереживати іншим), толерантним (терпимим до думок підлеглих), чесним та справедливим.

Наприклад, діяльність працівників у оперативному підрозділі установи виконання покарань пов'язана із значними психічними навантаженнями, одноосібним прийняттям рішень й працівники потребують підтримки з боку керівника. А якщо керівник не має відповідних психологічних знань, умінь і навичок, тобто є психологічно некомпетентним це призводить до порушення гармонії у структурному підрозділі і як наслідок – девіантної поведінки працівників.

Наставник також забезпечує реалізацію виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом ДКВС України. Так, за молодим працівником органів та установ виконання покарань закріплюється наставник на термін три роки. Саме нерідко у період адаптації молодого працівника ДКВС України можливе виникнення внутрішнього дисонансу, внутрішньоособистісного конфлікту, що призводить до девіантної поведінки. Молодий працівник потребує підтримки з боку керівника, працівників структурного підрозділу органу або установи виконання покарань та наставника.

Отже, наставник повинен уміти викликати довіру, вислухати працівника, зрозуміти, підказати, підслівчувати, надати відповідну допомогу. Часом у молодого працівника виникають негативні емоційні стани, знижується мотивація, виникає бажання залишити службу тощо.

Старший інспектор з виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом здійснює контроль за виконанням цієї роботи керівниками структурних підрозділів та

наставниками. На нього покладено організація виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом та надання відповідної допомоги керівникам структурних підрозділів, наставникам молодих працівників [5].

Для профілактики девіантної поведінки у працівників старший інспектор з виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом здійснює низку заходів: організацію психологічного супроводу працівників органів та установ виконання покарань; покращення морально-психологічного клімату у колективі працівників; гармонізацію службових відносин; розвиток у працівників культури і духовності тощо [5].

Отже, для профілактики девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань потрібно проводити лекційні заняття (керівник – старший інспектор з виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом або психолог по роботі з персоналом), тренінгові заняття (керівник – психолог по роботі з персоналом, а за його відсутності психолог відділу соціально-виховної та психологічної роботи), індивідуально-виховні бесіди (керівник – керівник структурного підрозділу, а для молодих працівників ще й наставник).

Психологічна профілактика девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань повинна здійснюватись за такими напрямками:

- розвиток усвідомлення професійного обов'язку;
- розвиток системи цінностей притаманної ідеальному працівнику ДКВС України;
- розвиток відповідальності;
- розвиток дисциплінованості;
- активізація мотивації професійної діяльності;
- розвиток здатності до оцінки та прогнозування ситуацій;
- розвиток уміння вирішувати проблеми;
- стимулювання творчого потенціалу особистості;
- розвиток саморегуляції;
- розвиток психологічної готовності до дій в складних ситуаціях професійної діяльності.

В основі усвідомлення професійного обов'язку лежить особиста відповідальність за точне та вчасне виконання посадових обов'язків й завдань професійної діяльності. Усвідомлення того, що ти працівник, свідоме ставлення до професійної діяльності, до дотримання Законів та інших нормативно-правових актів.

Система цінностей працівника – це внутрішній орієнтир, що визначає поведінку, вчинки людини. Якщо у системі цінностей працівників ДКВС України на першому місці стоїть цінність чеснот, то й поведінка буде здійснюватись відповідно.

З усвідомленням професійного обов'язку пов'язано розвиток відповідальності. Відповідальний працівник органів та установ виконання покарань не допускає порушень вказівки, а виконує її.

Дисциплінованість забезпечує неухильне дотримання дисципліни та законності. Дисциплінований працівник ДКВС України вчасно приходить на роботу, дотримується встановленого розпорядку дня тощо.

Щоб працівник ДКВС України хотів працювати, сумлінно виконувати професійний обов'язок він повинен мати бажання, мотивацію. Мотивація професійної діяльності пов'язана з прагненням досягнути успіхів у професійній діяльності й розвивається у процесі виконання професійних задач та залежить від схвалення керівництва, колег.

Працівник органів чи установ виконання покарань, який не вміє здійснювати оцінку та прогнозування ситуації, зазвичай має нижчі показники у професійній діяльності, ніж той хто вміє. Це може його засмучувати й він буде прагнути певним чином компенсувати ці невміння, що може бути причиною девіантної поведінки.

Уміння вирішити проблему потрібно працівникам ДКВС України, оскільки у їх повсякденній роботі зустрічаються різні за ступенем складності та несподіваності проблеми, що потребують вирішення й нерідко одноосібного прийняття рішення. Це уміння тісно пов'язано з умінням оцінювати та прогнозувати ситуацію та залежить від інтелекту, професійного мислення, творчих здібностей тощо.

Вирішення професійних завдань успішно відбувається завдяки творчому потенціалу особистості. Креативний підхід дає змогу прийняти нестандартне рішення в умовах дефіциту часу та нестачі інформації, погрози з боку засуджених тощо.

Низький рівень саморегуляції зумовлює девіантну поведінку у працівників ДКВС України. Так, невміння протистояти професійному стресу, оволодіти собою у складних ситуаціях призводить до пошуку девіантних форм поведінки для зняття стресу, набуття впевненості у собі.

Психологічна готовність до дій в складних ситуаціях професійної діяльності допомагає працівникам органів чи установ виконання покарань вчасно здійснити оцінку ситуації, прогнозувати її, вирішити проблему, оволодіти собою та ін.

Психопрофілактика девіантної поведінки у працівників ДКВС України охоплює такі рівні:

1) когнітивний (знання працівниками норм та правил поведінки працівника ДКВС України, нормативно-правових актів тощо);

2) мотиваційний (бажання працівників здійснювати діяльність та досягати результатів у ній);

3) емоційний (емоційні стани працівників органів та установ виконання покарань);

4) діяльнісний (виконання певних дій працівниками).

Таким чином, для профілактики девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань доцільно розробити цілісну програму психологічного супроводження, що буде включати лекційні заняття, психологічний тренінг, індивідуально-виховні бесіди, самоосвіту та ін. Діяльність психолога по роботі з персоналом повинна бути узгоджена й відбуватись на засадах співробітництва з старшим інспектором з виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом.

Висновки. 1. Прояви девіантної поведінки у працівників ДКВС України: вчинення злочинів, здійснення суїциду тощо.

2. Чинники, що сприяють виникненню девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань: акцентуації характеру, психоемоційна нестійкість, емоційне вигорання, професійна деформація, негативний соціально-психологічний клімат у колективі, недостатній контроль з боку керівництва, психологічна некомпетентність та ін.

3. Напрями психологічної профілактика девіантної поведінки у працівників органів та установ виконання покарань: розвиток усвідомлення професійного обов'язку; розвиток системи цінностей притаманної ідеальному працівнику ДКВС України; розвиток відповідальності; розвиток дисциплінованості; активізація мотивації професійної діяльності; розвиток здатності до оцінки та прогнозування ситуацій; розвиток уміння вирішувати проблеми; стимулювання творчого потенціалу особистості; розвиток саморегуляції; розвиток психологічної готовності до дій в складних ситуаціях професійної діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отримані результати вказують на необхідність розробки та впровадження тренінгів профілактики та попередження девіантної поведінки у працівників ДКВС України. Також актуальним постає питання спеціальної підготовки психологів-тренерів для проведення тренінгових занять з працівниками органів та установ виконання покарань.

Yatchuk, M.S. The problem of deviant behavior among employees of the State Penitentiary Service of Ukraine. *The article discusses the problem of deviant behaviour among employees of penitentiary institutions. The specifics of the professional work of the employees of the State Penitentiary Service of Ukraine and its role in emergence of deviant behaviour of such employees are revealed. The main forms of deviant behaviour shown by the employees of the State Penitentiary Service of Ukraine are identified. The causes, factors of deviant behaviour among employees of penitentiary institutions are determined.*

The following kinds of work are proposed to prevent deviant behaviour among employees of the State Penitentiary Service of Ukraine: lecture classes, training sessions, individual counselling. The directions of psychological prevention of deviant

behaviour among employees of penitentiary institutions are the next: development of awareness on professional duties; development of values inherent to an ideal employee of the State Penitentiary Service of Ukraine; development of responsibility and discipline; activation of professional motivation; development of capability to assess and predict situations, to solve problems; stimulating of personal creative potential; development of self-regulation, psychological readiness for actions in difficult situations at work. The article states that psychological prevention of deviant behaviour among employees of penitentiary institutions covers four levels: cognitive, motivational, emotional, behavioural.

It is noted that the prevention of deviant behaviour among employees of the State Penitentiary Service of Ukraine should be ensured by joint efforts of a psychologist working with the personnel and a senior inspector on educational, social, psychological work with the personnel of a corresponding penitentiary institution.

Keywords: *deviant behaviour, factors of deviant behaviour, psychological prevention, areas of psychological prevention.*

Список використаних джерел

1. Клименко І.В. Формування антикорупційної спрямованості особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України / І. В. Клименко // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – 2017. – Т. X, вип. 30. – С. 118-128.
2. Кравченко О. Про профілактичні заходи щодо попередження суїцидальної поведінки у військовослужбовців Національної гвардії України / О. Кравченко, Н. Тробюк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія Психологія [Електронний ресурс]. – 2017. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cqjirbis_64.exe.
3. Меркулова Ю. В. Прояви девіантної поведінки у працівників міліції як проблема / Ю. В. Меркулова, І. Г. Козак // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Психологія. – 2014. – Т. 19, вип. 2 (32). – С. 214-223.
4. Мороз Л.І. Професійно-психологічний тренінг у становленні особистості фахівця (на прикладі працівників ОВС) : [моногр.] / Мороз Л. І. – Івано-Франківськ : ЗАТ Надвірн. друк., 2007. – 312 с.
5. Наказ Державної пенітенціарної служби України від 07.07.2011 № 221 «Положення про організацію виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України».
6. Ткач Б. М. Нейропсихологічна модель девіантної поведінки / Б. М. Ткач // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – 2015. – Т. 11, вип. 12. – С. 557-566.

7. Ткач Б.М. Нейропсихологічне розуміння проблеми соціогенетизму та біогенетизму девіантної поведінки / Б. М. Ткач // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – 2016. – Т. IX, вип. 8. – С. 490-501.

8. Цільмак О.М. Психологічна компетентність як фактор запобігання девіантності працівників кримінальної міліції / О. М. Цільмак // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2009. – Т. XI. – Ч. 6. – С. 424–432.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Klymenko I.V. Formuvannya antykoruptsiinoi spriamovanosti osobystosti maibutnoho pravookhorontsia v systemi vishchyykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy / I. V. Klymenko // Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia. – 2017. – Т. X, vyp. 30. – С. 118-128.

2. Kravchenko O. Pro profilaktychni zakhody shchodo poperedzhennia suitsydalnoi povedinky u viiskovosluzhbovtziv Natsionalnoi hvardii Ukrainy / O. Kravchenko, N. Trobiuk // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia Psykholohiia [Elektronnyi resurs]. – 2017. – Vyp. 1. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

3. Merkulova Iu. V. Proiavy deviantnoi povedinky u pratsivnykiv militsii yak problema / Iu. V. Merkulova, I. H. Kozak // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Psykholohiia. – 2014. – Т. 19, vyp. 2 (32). – С. 214-223.

4. Moroz L.I. Profesijno-psyhologichnyj trening u stanovleni osobystosti fahivcja (na prykladi pracivnykiv OVS): [monogr.] / Moroz L. I. – Івано-Франків'к : ZAT Nadvirn. druk., 2007. – 312 s.

5. Nakaz Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy vid 07.07.2011 № 221 «Polozhennia pro orhanizatsiiu vykhovnoi ta sotsialno-psykholohichnoi roboty z personalom Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy».

6. Tkach B. M. Neiropsykholohichna model deviantnoi povedinky / B. M. Tkach // Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Psykholohiia osobystosti. Psykholohichna dopomoha osobystosti. – 2015. – Т. 11, vyp. 12. – С. 557-566.

7. Tkach B. M. Neiropsykholohichne rozuminnia problemy sotsiohenetyzmu ta biohenetyzmu deviantnoi povedinky / B. M. Tkach // Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. – 2016. – Т. IX, vyp. 8. – С. 490-501.

8. Tsilmak O. M. Psykholohichna kompetentnist yak faktor zapobihannia deviantnosti pratsivnykiv kryminalnoi militsii / O. M. Tsilmak // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – K., 2009. – Т. XI. – Ch. 6. – S. 424–432.

Відомості про автора

Ятчук Марія Сергіївна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології Інституту кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна.

Yatchuk, Maria S Ph.D in Psychology, Senior Lecturer, Department of Practical Psychology, Institute of Penitentiary Service of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine.

E-mail: mariyaratno@i.ua